

Demokracija in elita

Stanko Leben

I

Španski mislec Ortega y Gasset je dal v eni svoji zadnjih knjig, ki skuša v njej določiti sodobni evropski civilizaciji poteze in razbrati z njenega obličja najznačilnejše črte, naslov: „La Rebelion de las masas“ — Vstaja ljudskih množic. „Evropska civilizacija“, pravi, „je nujno vodila k vstaji ljudskih množic. Ta podvig množic ima izredno razveseljivo stran, istoveten je namreč z brezprimernim stopnjevanjem življenjskega vzpona v naših dneh.“ Morda bi pojav, ki se Ortegi y Gassetu vidi značilen za evropsko civilizacijo dvajsetega stoletja in ki mu on pravi „vstaja ljudskih množic“, mogli označiti tako, da bi v tem podvigu, v tej vstaji množic videli zakonit proces, kako demokratizacija življenja zajema vedno širše ljudske plasti. Če bi hoteli na moč točno označiti dobo, v kateri živimo, mislim, da bi tega ne mogli storiti bolje, nego če rečemo: živimo v dobi vedno doslednejše demokratizacije.

Mislečega človeka ne sme motiti tolikokrat zlorabljeni izraz „demokracija“; komur je do pravilnega umevanja stvari, ne bo na prvi mah podlegel slabemu, prezirnemu pomenu oznake „demokrat“, ki je v naših razmerah zadobila čisto poseben prizvok in svojevrsten, zvečine manjvreden pomen. Danes je moderno prepričanje, da se je demokracija preživela in da stojimo na prelomu nove, nedemokratske dobe. Fašizem in boljševizem, pravijo, sta pojava, ki sta zrasla na razsulu demokratizma; najsi bo njuna bodočnost svetla ali temna, trenutno pričata vsekakor o porazu demokratične ideje v izživljanju družbe, o njeni onemoglosti in ostarelosti. Človek s tem, na prvi pogled novim in danes običajnim pojmovanjem demokracije pa v svoji obsodbi demokratizma zvečine ne prodre toliko pod površino stvari, da bi ločil jedro in smisel demokratične zamisli življenja od najrazličnejših bolj ali manj posrečenih poskusov in zgolj empirično danih oblik, v katerih se je od propada fevdalne družbe do današnjih dni skušala vtlesiti demokratična misel. Za pravilno pojmovanje demokratizma je treba znati točno razlikovati med smislom in pomenom demokratične ideje in med trenutnimi zunanji, zvečine dokaj nestalnimi, premnogokrat zgrešenimi oblikami, v katerih se je demokratizem skušal praktično udejestviti. Ljudje, ki sovražijo demokratizem, se mu upirajo ali se proti njemu odprto bore, se morda ne zavedajo dovolj jasno, da njihov odpor ali njihov boj veljata

raznim pogrešenim oblikam, v katere se je po evropskih celinskih državah v devetnajstem stoletju oblekla ali pa tudi našemila demokratična misel. Parlamentarizem, liberalizem v politiki in v ekonomskem življenju, vse to so le prigodne oblike, v katerih se je po francoski revoluciji in tekom devetnajstega stoletja skušala vtelesiti in se praktično izživeti ideja demokratično urejenega življenja. V zadnjem jedru pa je demokrat vsakdo, kdor hoče soodločati, kdor hoče imeti besedo pri vseh za človeško družbo kakorkoli važnih razmotrivanjih in ukrepih. Svoboda, pravica soodločanja in možnost osebne inicijative vsakega posameznika iz katerekoli plasti človeške družbe so osnovne, tudi danes še polnoveljavne poteze demokratizma, vzraslega na razsulu fevdalne dobe z vsemi njenimi predstavami o strogo ločenih družbenih stopnjah in o nepremostljivih razlikah med zapovedujočimi in pokorečimi se člani človeške družbe. V zmedu današnjih dni, ko se človeštvo bori proti nekaterim najznačilnejšim lažnim vrednotam devetnajstega stoletja, se marsikdo odvrča od demokratizma; vendar ta trenutna nenaklonjenost ne izpremeni dejstva, da živi človeštvo v dobi demokracije. Ko že davno ne bo več boljševizma v današnji poskusni obliki, ko ne bo nobenih sledov več o diktaturah, značilnih za današnjo Evropo, bo še vedno živela demokracija v čistem pomenu besede. Definicija prave demokratične ideje pa bi se preprosto glasila: vzdigniti najširše ljudske plasti in jih kot odločilnega činitelja uvesti v proces izenačevanja, ki se je pričel s propadom fevdalno urejene družbe. (Ob bistrem pogledu v notranji ustroj marsikaterere sodobne evropske države ni težko še danes izslediti značilnih potez fevdalnega sistema.) Tudi ruska revolucija je le ogromen, stvariteljski poskus v procesu najširše demokratizacije človeške družbe, ker hoče dvigniti do vladanja in do soodločanja v vseh človeških vprašanjih tisti razred človeške družbe, ki je bil do nedavnih časov obsojen še na fevdalno pokorščino, izključen od svobodnega izživljanja, sovladanja in osebne inicijative v soodločanju o vseh za človeštvo važnih vprašanjih.

II

Izmed obilice prevažnih vprašanj, ki jih sproži problem vedno širše demokratizacije ali „podviga mas“, kakor pravi Ortega y Gasset, je najvažnejše morda vprašanje po razmerju med demokracijo in kulturo, oziroma med demokracijo in elito.

Ni mogoče biti demokrat, pa obenem ne želeti, ne hoteti in se tudi dejansko ne truditi, da bi kulturne dobrine vseh vrst ne bile laže dosegljive najširšim plastem v narodu. V bistvu demokracije leži dolžnost, ustvarjati vedno več možnosti, ki vsakemu članu družbe dovoljujejo, da se kulturno udejstvuje in da uživa na kulturnih dobrinah; v bistvu demokracije je, postopoma in premišljeno dvigati duševni nivo najširših množic do tiste stopnje, na kateri je vsakomur omogočeno, biti deležen kulturnih dobrin;

hkratu z dviganjem duševnega nivoja mora demokracija stremeti za takim kolikor mogoče trajnim izboljšanjem gmotnih razmer v množicah, ki bi vsakemu posamezniku šele omogočilo dostop v krog kulturnih ljudi, v katerega bi v najugodnejšem primeru moral biti zajet slednji član človeške družbe.

V desetletjih pred svetovno vojno je kulturno poslanstvo demokracije zadobivalo najraznejše oblike. Najprvo so najširšim množicam skušali odpreti dostop v svet kulture s poukom v čitanju in pisanju. Uvedli so za vse otroke šolsko obveznost do neke starosti. Malodane vsaka država si je štela v čast in nalogo, zgraditi kolikor mogoče veliko ljudskih šol, razpresti mrežo osnovnega šolstva kar se da gosto po vseh seliščih svojega ozemlja. Doseči kolikor mogoče nizek odstotek nepismenih, je bil najvišji smoter ljudskega izobraževanja; po odstotku nepismenih smo merili in še vedno radi merimo kulturno stopnjo nekega naroda. Množilo se je število višjih šol, in da bi bil vsakomur omogočen dostop do višje izobrazbe, so ponekod uvedli brezplačen pouk po srednjih in visokih šolah, ki ga je načeloma mogel biti deležen vsak član iz katerekoli družabne plasti. Celó v vojašnice je pokukala demotračična težnja po izobrazbi in kulturnem podvigu množic v obliki preprostih tečajev za pouk v čitanju in pisanju med vojaškimi novinci. Iznajdljivost v demokratizaciji kulture je že pred vojno začela snovati in odpirati časih posrečeno in smotrno urejene ljudske univerze, poljedelske visoke šole za kmetovalce, izobraževalne tečaje za odrasle, prosvetne organizacije, ljudske odre, javne knjižnice, dopisne šole, ki naj bi pomanjkljivo izobraženim kar se da naglo odprli pot na višjo kulturno stopnjo.

V takih in podobnih oblikah so država in zasebne organizacije skušale zanesti izobrazbo med širše ljudske množice, jih postopoma in v celoti dvigati vedno više, obenem pa vsakemu posamezniku iz katerekoli družabne plasti omogočiti, da se po svojih zmožnostih in darovitostih povzpne kolikor mogoče naglo tudi do najvišjih stopenj kulture. Ta naši dobi vrojena težnja za vedno širšo in uspešnejšo demokratizacijo kulture po svetovni vojni ni zastala, marveč je izredno porasla, se polastila zavesti širokih ljudskih plasti, ki do vojne še niso občutile življenjske potrebe po izobrazbi svojih otrok. Celó boljševiska Rusija, o kateri bi po videzu sodili, da je neizprosna sovražnica demokratične ideje, ker se bori proti krivičnim formam demokratizma devetnajstega stoletja, sledi neodoljivo in z ogromnim naporom vseh svojih sil osnovni težnji demokratične ideje na kulturnem polju: učiti brati in pisati, odpirati šole množicam, ki niso imele doslej vanje pristopa, nuditi zlasti vsakemu delavcu in kmetu priliko, da se kulturno dvigne, izobraziti vse one socialne razrede, ki jim je bila doslej kultura zaradi gmotnih razmer nedostopna, dvigniti celokupni narod na višjo kulturno stopnjo. V povojni republikanski Nemčiji zadostuje že bežen pogled

na uradno prosvetno politiko in nagel vpogled v celo vrsto odlokov pruskega ministrstva, da se človek prepriča o izredno pojačenem stremljenju po demokratizaciji kulture. Vsa prosvetna navodila, odloki in poskusi v reorganizaciji nemškega šolstva po vojni merijo brez izjeme k uradnemu pospeševanju tako imenovane „Massenbildung“. Drugo vprašanje je seveda, kakšni so ukrepi in koliko bo vredna ta „Massenbildung“. In kdor se navsezadnje razgleda po naših slovenskih razmerah po vojni, mu tudi med nami ne bo težko razbrati krepkejšega razmaha v težnji širokih plasti po višji izobrazbi in po postopnem dvigu na višjo kulturno stopnjo. Takorekoč nagnonsko in slepo se ta težnja javlja v ogromnem, podsetorjenem navalu učee se mladine na vse vrste šol; in med to mladino gledajo danes nekateri z neprijaznim očesom sinove najpreprostejših ljudi, delavcev, malih obrtnikov, železničarjev, najnižjih uradnikov, ki še pred vojna zvečine niso mislili na višjo izobrazbo. V to poglavje je treba pripisati še presenetljivi razmah ženskega študija po vojni pri nas in povsod drugje na svetu.

Ob pogledu na ta postopni, vedno silnejši razmah demokratizacije na kulturnem in prosvetnem polju je vprašanje, ki bi si ga morda kdo zadal, ali pa bo demokracija kulture tudi prinesla več sreče med ljudi, brezpredmetno. Kulturne tvorbe, izobrazba in duševna omika so dobrine in vrednote, najsi osrečujejo ali ne osrečujejo. Ni mogoče zanikati, da se človeška družba presnavlja, da v nekem pogledu tudi napreduje. Demokratizem je ena točka v črti tega razvoja. Stoletja pred nami so ljudje živeli v fevdalizmu, danes živimo v dobi demokracije, ki jo v primeri s fevdalizmom imamo za boljšo in bolj posrečeno. Nemara je prehod iz fevdalizma v demokracijo v življenju človeštva celo nekaj nujnega, česar ni bilo mogoče obiti. Potem nam ne preostane drugega, kakor skušati doumeti tok stvari, se mu modro pokoriti in ga po svojih silah in zmožnostih pametno uravnavati. V dobi demokracije živimo, v njenem bistvu je tudi demokratizacija kulture. Doslej smo v njej vedno in po pravici videli svojevrstno vrednoto, vprašanje pa, ali bo človeštvo osrečila ali ne, je sentimentalno naivno vprašanje, ki je brez pomena.

Duševno aristokratsko nadahnjeni izobraženci navadno občutijo neko neugodje, če ne celo mržnje, če berejo ali slišijo o demokratizaciji kulture. Vzrok tega odklanjanja tiči vedno v nekih napačnih, plitvih predstavah tega zgodovinskega procesa, ki je zanje docela po krivici in po neumevanju poosebljen v trumah polizobražencev, lažnih inteligentov, duševnih omejeencev in nesposobnežev, skratka, v vseh mogočih izrodkih napačno pojmovane demokratizacije kulture. Sicer pa naj se duševni aristokrat, ki se mu upira demokratizacija kulture, kratkomalo domisli znanega izreka, da je mnogo poklicanih, a le malo izvoljenih. Možnost biti poklican, pa mora biti dana vsakomur.

III

Pozornemu opazovalcu tega zgodovinskega pojava demokratizacije kulture, nastopajočega v naši dobi povsod po svetu s pojačeno, še zdaleka ne izčrpano silo in s še vedno svežim, življenja polnim zagonom, pa se utegnejo sprožiti neki važni pomisleki; navdati ga utegne tehtna skrb za zdravo, močno utripanje življenja v družbi, ki bi se ji po srečni ureditvi ekonomskih prilik posrečilo, dvigniti vse svoje člane brez izjeme do neke dokaj visoke kulturne stopnje, enakomerno izravnati razlike v kulturni višini posameznikov ter jih brez razlike in po njihovih naravnih sposobnostih skleniti v velik krog resničnih omikancev in izobražencev. Mnogo je danes dobrosmislehih, idealnih ljudi, prosvetnih delavcev in borcev za ljudsko prosveto, ki v takem kulturnem stanju človeške družbe vidijo najvišji vzor, a ne pomislijo, da bi ob povsem enakomerni razlitosti kulture življenje prenehalo utripati, da bi zavladalo popolno mrtvilo in bi družba zapadla v dremavico in nerazgibanost. Če naj bi se ves kulturni in prosvetni napor nekega naroda gibal le v smeri čim večje demokratizacije kulture, bi se sicer nikdar ne posrečilo, pritegniti v krog kulture vseh članov naroda enakomerno, ker so med njimi nepremostljive, v naravi zakoreninjene razlike, a tudi kolikor bi se tem naporom posrečilo dvigniti vse člane na neko povprečno visoko kulturno stopnjo, bi se ta uspeh pokazal kot nekaj zelo klavrnega in slabotnega; življenje tistega naroda bi se razlezlo v omleden kulturni zmazek brez tvornih vzponov, brez stalne visoke napetosti, potrebne za zdrav razmah življenjskih sil, snujočih v narodu. Tako izomikani družbi bi pretil pogin, ki pravijo, da čaka življenje na zemlji, če bi se izenačila temperatura vsemirja.

Življenje družbe ali naroda ne more dobro uspevati brez ovzdušja stalne napetosti k naporom in vzponom, brez zavesti, da nekdo vodi in vlada. Zato mora v narodu, ki morda celo zavestno in smotrno pospešuje proces kulturne demokratizacije, to pospeševanje nujno spremljati napor za ustvaritev duhovne elite, ki družbo ali narod šele duhovno razgiblje, usmerja k novim smotrom in vzponom, prinaša v življenje vsak trenutek ovzdušje stalne visoke napetosti, polne snovanj in komaj slutenih ciljev. Res je, da življenje samo skrbi, da se iz družbe izcimi elita, kakor bo življenje naše dobe samo poskrbelo, da se bo kultura tudi proti volji in ob odporu posameznikov vedno bolj demokratizirala. A če bi po eni strani smotrno in vneto pospeševali demokratizacijo kulture, ustvarjanje elite pa prepuščali le življenju in je ne gojili sami zavedno in z vso skrbjo, bi takoj začutili v življenju naroda čuden zastoj, mrtvilo, nerazgibanost, nazadovanje in propadanje. Mislim, da smemo za pravilen in točen odnos med demokratizacijo kulture in potrebo po smotrno vzgojeni eliti postaviti aksiom: čim bolj se narod demokratizira, tem bolj mu je na vseh pdročjih njegovega življenja potrebna smotrno in čim popolneje vzgojena elita.

Nobeni družbeni obliki ni elita tako potrebna kakor demokraciji. Z odobravanjem privolimo v demokratizacijo kulture, a le pod enim pogojem: da jo bo spremljal vsaj tako krepek napor za izoblikovanje duhovne elite. Odločilni kriterij za presojo kulturne razvitosti in življenjske zrelosti urejene človeške družbe v katerikoli obliki je elita, ne pa bolj ali manj izobraženi posamezniki v njihovi povprečni celokupnosti.

Najlepši primer za smotrno demokratizacijo kulture, ki pa jo hkratu spremljajo nenehljivi do skrajnosti premišljeni napor za vzgojo čim bolj strnjene in zavedne elite, nam nudi razvoj življenja v današnji boljševiški Rusiji. Najzavednejši, najvnetežji in najdelavnejši činitelj sovjetskega življenja so danes milijoni komsomolcev, milijoni smotrno vzgojene mladine, v elito izoblikovane udarne sile, ki aktivno snuje in zajema vse življenje in ga drži v stalni napetosti in tvorni razgibanosti. Na to odgovornosti in požrtvovanja vajeno elito se opira in naslanja vse snovanje današnje Rusije. V ogromnem, doslej še nepoznanem obsegu deluje Rusija na demokratizaciji kulture. A izvedba te demokratizacije je v prvi vrsti v rokah zavedne elite mladih ljudi, brez njene pomoči bi bil prosvetni načrt sovjetske Rusije neizvedljiv; obtičal bi na pol pota in se razbil, če bi ne bilo svetega ognja, zanosne vneme, občudovanja vredne klenosti značaja in čuta odgovornosti za idejo in narodovo življenje, s katerim je prepojena in v katerih je vzgojena današnja elita mladih Rusov. Nas tu ne zanima, ali je zamisel nove družabne ureditve v današnji Rusiji pravilna ali zgrešena. Vsekakor pravilno pa je v današnji Rusiji pojmovano razmerje med demokratizacijo kulture in istočasno smotrno in samoniklo vzgojo narodovih elit. Ne samo delavci in kmetje, ki znajo brati in pisati, ne samo gojitev zavednosti, značajnosti in požrtvovalnosti pri kolikor mogoče velikem številu posameznikov iz široke množice, ne samo odpiranje predavalnic, gledališč, muzejev, razstav, krožkov in tečajev najširšim ljudskim plastem, pa tudi nezadovoljnost z inteligenčnim slojem, ki pasiven in malobrižen za potek narodovega življenja opravlja svoje poklicno delo, pa naj bi štel v svojih vrstah še tako izvežbane strokovnjake, marveč ebenem premišljeno trajno hotenje in delo, ki hoče v vrstah proletarijata izoblikovati in vzgojiti zanesljivo in zavedno plast duhovne elite, odgovorne vladajoče inteligence, tak je pogled, ki ga po eni svoji strani nudi razvoj in potek današnjih naporov v sovjetski Rusiji.* In kdor ima čut za ritem življenja, kdor zna prisluhniti utripu življenjskih sil, ki snujejo v družbi ali narodu, bo ob proučevanju današnje Rusije zadobil neizbrisen in pravičen vtis, da polje tam življenje v globoki razgibanosti, drhti v stalni visoki napetosti in se nenehljivo stresa v sunkih tvorne aktivnosti, ker na vseh mogočih

* Glej v tem pogledu zelo poučno delo: Klaus Mehnert: Die Jugend in Sowjet-russland (Fischer-Verlag, Berlin 1932).

področjih snuje, vodi, daje pobudo in dober zgled, priganja in odločuje falanga zavednih, gorečih, neverjetne požrtvovalnosti in samozatajevanja vajenih mladih ljudi, elite in cveta sodobne Rusije. Samo, da se ta mlada elita, ki ji človek ob čitanju Mehnertove knjige ne more odreči občudovanja in spoštovanja, ni pojavila sama od sebe in kar čez noč, ni padla z neba, ni samo slučajni produkt življenja, marveč sad in plod zavedne in preišljene vzgojne politike, nešteti poskusov in naporov na vzgojnem polju, dolgotrajnega kritičnega preizkušanja najraznejših pedagoških metod, enotne in sistematično izvajane vzgojne politike, ki ni slepo posnemala, marveč razmeram in narodni biti primerno sama ustvarjala za vzgojo elite najprimernejše učne sisteme in ki je vsej vzgoji vtisnila pečat enotnosti in smotrnosti.

IV

Morda so posebne življenjske prilike, v katerih smo pred vojno živeli Slovenci, deloma povzročile, da nam težnje po demokratizaciji kulture niso bile nikoli tuje, marveč da je demokratični duh na edinem poprišču, kjer smo se mogli svobodno gibati in udeleževati, na polju kulture in prosvete, globoko proniknil v naše življenje. V primeri z marsikaterim drugim, tudi velikim narodom, smeta Slovenci po pravici navdajati ponos in zadoščenje, da je njihovo življenje vedno teklo v smeri demokratizacije, te osnovne sile naše dobe in da smo se na kulturnem in prosvetnem polju zlasti v desetletjih pred svetovno vojno čvrsteje in zdraveje od vseh zapadnih narodov izživljali v demokratičnem duhu.

Ne morem sicer tajiti, da bi naše intenzivno delo za demokratizacijo kulture ne bilo skoro vedno stalo pod pokroviteljstvom političnih strank, ki so ga časih naravnost izrabljale za sredstvo v dosego svojih strankarskih namenov. Vendar smemo reči, da je bilo to gibanje med nami v jedru zdravo in polno in da gre v tem pogledu političnim strankam, ki so ga zvečine vendarle pospeševale in gojile z edinim namenom, dvigniti slovenski narod na višjo stopnjo kulture in izobrazbe ter ga tako duhovno utrditi v boju proti sovražnim silam, veliko priznanje in brezpogojna pohvala. Če je danes slovenski narod kljub svoji številčni in teritorialni neznatnosti, kljub kruti porazdeljenosti pod gospodstvo tujih držav, vendarle še strnjena in odporna sila, samonikla in tvorna, sama iz sebe snujoča duhovna edinica, je do tega v veliki meri pripomogla naša zdravo usmerjena in krepko se razvijajoča demokratizacija kulture in prosvete. Bodočemu zgodovinarju, ki bo vedro in nepristransko skušal dojeti realnost našega življenja ob prehodu devetnajstega stoletja v dvajseto, bo to razdobje v našem razvoju gotovo pomenilo svojevrsten napon in podvig življenjskih sil in izreden napor za močnim oblikovanjem narodovega življenja.

Danes, ko je po 6. januarju 1929. leta prenehalo v našem življenju odkrito delovanje in snovanje političnih strank, je tudi na tem polju naše

narodne prosvete opaziti zastoj in mrtvilo. Hkratu se je z razpustom političnih strank pokazalo, da je bil marsikateri način širjenja kulture in prosvete med ljudstvom neučinkovit in prazen, ker je bil preveč navezan ali podrejen politični propagandi te ali one stranke. Iz vsega tega pa sledita za zdravo, plodno demokratizacijo kulture med našim narodom le dobra skušnja in za bodočnost koristen nauk, da kulturne vzgoje ljudstva ne gre vezati z ustrojem političnih strank, v nobenem primeru pa bi je stranke ne smele izrabljati za politikum ter je docela ponižati za deklo zgolj strankarskih interesov. Marsikatera grenka skušnja, ki smo jo doživeli v zadnjih letih, nam mora odpreti oči ter nas voditi do spoznanja, da je treba postaviti demokratizacijo kulture, ki naj poleg osnovnih prosvetnih nalog skuša še čim večje število posameznikov izoblikovati v omikane, zavedne, požrtvovalne, samostojno misleče in po značaju klene člane narodne edinice, na trdnejše in trajnejše temelje, da se stavba naše narodne prosvete ne bo zamajala ali morda celo zrušila že ob najrahljših sovražnih sunkih. Zdi se mi, da je naše življenje danes že tako daleč napredovalo, da se nam vsiljujeta spoznanje in prepričanje, da je tudi uspešno, ne plitko in prazno širjenje kulture med najširše množice zadeva celokupnega naroda in ne več kakor v preteklosti samo te ali one stranke. Iz tega spoznanja pa sledi drugo, da bo treba misliti na ustvaritev samosvojega organa ali ustanove z edino nalogo, baviti se sistematično in z ostrim čutom odgovornosti s premnogimi in ne vedno lahkimi problemi, ki jih mislečemu človeku zastavlja vprašanje po čim učinkovitejši in zdravejši demokraciji kulture med našim ljudstvom.

V

Demokratizacijo kulture zahteva vedno krepkejšo, zavednejšo in bolj smotreno vzgojo narodovih elit. Čim širša in jačja je demokratizacija kulture, tem skrbnejša in vzornejša bi morala biti vzgoja vodilne narodove inteligence. Demokratizacija brez skrbno izoblikovanih elit pomeni sivo povprečnost, morečo nerazgibanost, jalovo mrtvilo, neke vrste brezbarvno popustljivost in neznačajnost v javnem življenju. In na tej točki, v vprašanju pravičnega odnosa med demokratizacijo in elito, so v vsem našem preteklem in sedanjem življenju kaže čuden razdor. Vrgli smo se z veliko vnemo na demokratizacijo kulture, zidali in odpirali šole po vaseh, ustanavljali izobraževalna društva, znižali število nepismenih na zavidanja vredno nizek odstotek, razširili domačo lepo knjigo omed kroge, ki je pri drugih narodih sploh ne poznajo in ne cenijo; brez dvoma smo dvignili stopnjo kulture v narodu, pri tem pa na žalost docela in popolnoma prezrli, da izobraževanje ljudstva brez istočasno močne in smotrne vzgoje za inteligenco vodi v neko nenaravno stanje, vodi do čudnega razkola v narodovem življenju, do mučnega, nezdravega položaja, ko je narod povprečno visoko naobražen, pa vkljub temu nekako neenoten, neprožen, neaktiven,

izgubljen in zmeden, ker ga nagonsko tlači in mori dejstvo, da ga nihče ne vodi, da ni nikjer v njegovem življenju strnjene plasti, ki bi vladala s polnim čutom odgovornosti za zdrav potek in čvrst razmah vsega javnega življenja. Te vodilne plasti ni danes v našem življenju. Po eni strani smo sledili klicu demokracije, prezrli pa potrebo po izoblikovanju elite. Ali ni morda to eden glavnih in najglobljih vzrokov, da Slovenec v celoti ni dobro prestal preizkušnje, ki mu jo je naložila povojna doba, da naše življenje dela vtis nemoči in klavrne pasivnosti?

Preprost človek iz ljudstva je danes morda bolj pripravljen vršiti svojo dolžnost in nalogo kakor množica naših izobražencev, ki so samo izobraženci, ne pa zavedna elita naroda. In če preprost človek svoje naloge in dolžnosti kot član naroda ne vrši, leži krivda v pretežni večini zopet na inteligenci, ki je bila po srednjih šolah in na univerzi izobrazena za uradnike, učitelje, juriste ali inženere, kateri pa vzgoja ni dala na pot v življenje niti ene lastnosti, potrebne za zavedno vodstvo. Česar nam danes kruto manjka, ni toliko izobrazba med ljudstvom kakor dobra smotrna vzgoja inteligence. Prave kulture in vzgoje na vodilnih mestih, te pogrešamo, te nam manjka. Če hočemo uravnovesiti svoje življenje, dvigniti ga iz mrtvila in klavrnega životarjenja, je skrajni čas, da se zavemo važnosti vodilne, za svojo nalogo smotrno vzgojene inteligence in da popravimo krivično razmerje, ki je doslej pri nas vladalo med naporji za demokratizacijo kulture in med vzgojo naše duhovne elite, za katero se sploh zmedli nismo. Če bi imeli potrebno duhovno aristokracijo, ki bi zavedno in premišljeno vodila naše javno življenje, pa bi se brez dvoma tudi v marsičem izpremenilo naše dosedanje pojmovanje demokratizacije kulture, ki je sicer obrodila lepe sadove, je pa v bistvu vendarle še dokaj megleno, plitko in razblinjeno. Premišljena skrb za dobro slovensko prosvetno politiko, zavedno stremečo za čim boljšo vzgojo elite, bi hkratu pomenila tudi novo pojmovanje in nov razcvit hotenj, naporov in metod na polju vzgajanja najširših ljudskih plasti.

Smeh

Mesec je raztresel svoj zeleni smeh;
vrba se do vode je nagnila,
v ozkem stolpu je zajokal bron,
stara ura je polnoč odbila.

S šalom, ki je srkal vonj narcis,
sem skrivaj v terasni vrt stopila,
slak ovil je noge dolgih miz,
divja trta je ograjo krila.

Zadaj so gore kot težke lise
pile kos ledenega neba,
bleda noč je tiše, vedno tiše
tkala pot do bolnega srca.

Z mesecem so bilke govorile,
mesec mi je svetil na laseh;
ustne so srebrno pesem pile,
roke božale zeleni smeh.

Vida Taufer.